

„Négy percet 12 előtt. Még több atom-bomba és az egész történelemnek vége”. Szükszavú, talán a legdrámaibb felhívás az európai fegyverkezéssel szembeni mozgalomban...

A korszakhatárokat a történészek utólag állapítják meg. 1914 júliusának végén, vagy 1939 szeptemberének elején a pesti vagy a bécsi polgár a szokásosnál nyugtalanabban itta uzsonnasörét, olvasva az újsághíreket. De nem érezte a világgégek kezdetét. A jelenben élők talán azért sem érzékelik a kortörténeti változásokat, mert az emberi magatartás szoros tartozéka a strucc-reflex... Egy pillantás 1983 végén az európai folyóirat-irodalomra: drámai hangok, képek fegyverről, atomról, világgésről... Most talán mégis a történelemmel egy időben rázta meg valami az európai értelmiség gondolkodását ...

Az egyén egy-egy személyes megrázkódtatás után újraértékeli életének korábbi szakaszait. Társadalmi szinten a köznapi gondolkodásban is végbemeleg mindez. Esti értelmiségi összejövetelek beszélgetéseinek központjában évtizedekig diplomáciai tárgyalások, egyezkedő felek nyilatkozataiban fellelhető árnyalatok értelmezése állott. Magyarországon éppen úgy, mint Párizsban vagy Moszkvában. A katonákra s fegyverekre inkább a díszszemléken figyeltünk. Történelmi műveltségünkben is hiányzik a mindenkor katonaság, hadsereg, fegyverek ismerete. Ma megdöbbenünk tegnapi vakságunkon. Nem láttuk a hatvanas–hetvenes évek békés idő-

szakában, hogy míg szembenálló hatalmak államférfiai a filmhíradó operatőreinek kameráiba mosolyogva szorongatták egymás kezét, addig – most sietséggel előszedett statisztikáink tanúsítják – rohamosan fegyverkeztek. Támadó szándékkal vagy kénytelenségből 83 ösze, a rakétaválság nem kezdőpontja egy folyamatnak. A fegyverkezésnek, a gazdasági-termelési szféra militarizálásának az elmúlt évtizedek történetében sokkal nagyobb volt a szerepe, mint gondoltuk. A második világháború utáni korszak történetét több vonatkozásban újra kell értékelnünk.

Európa a lehetségessé vált atomháború összecsapási területe lett. Utolsó korszaka kezdődött a két és félezer éves európai civilizációnak? Nemzetközi megállapodások, hosszú tárgyalássorozatok eredményeként aláírt szerződések gyengének bizonyulnak. Felül kell vizsgálnunk az állam–nemzetközi érintkezések eddigi, a 16. századtól fokozatosan kialakult, finoman kimódolt viselkedésformákkal szabályozott, méregdrágán fenntartott intézményrendszerének mindenhatóságába vetett hitünket? Százkilométeres emberlánc, több százszes tömeggyűlés hatástalan emberáradat csupán. A kormányzat nem engedi vitatni döntését. Csődöt mondanak végérvényesen az újkor klasszikus politikai mechanizmusai, a maguk parlamenti, pártközi tárgyalásai? Új típusú intézményeket, fórumokat, a közösségi élet biztonságát szavatoló biztosítékszisztémát kell keresni? A múltból fakadó, talán nem joga-

lan kérdésfeltevései a történetírásnak a jelen szemben.

Bizalmi válság. Nemcsak állami vezetők, de állampolgárok milliárdjai között is. A modern, ismeretközlő apparátusok, újságjaikkal, műsorszóró szerkezeteikkel képesek biztosítani a rosszhiszeműséget, nemcsak kormányokkal, de népekkel szemben is. Különböző fejlődési utat bejárt, más-más szokásrendet rögzített civilizációk feszülnek így egymással szembe. Ami az egyik hagyományos gondolkodása szerint tárgyalási készséget, engedményt jelent, a másik szerint propagandának, gyengeségnek, vagy éppen hetvenkedésnek minősül. A saját történelmükből leszűrt jövőképet, alkotmányos-társadalmi rendet kéri számon a másikon. A rögzülések gátjai is a másik megértésének ...

A történetírás a múlt század óta az egyes civilizációk helyi közösségi hagyományainak legfőbb rögzítője. Mindenekelőtt az európai történetírás. Fogalomkészletét is a nyugat-európai társadalmak tanulmányozásából fejlesztette ki. Nem érti az új világgrészek másként szerveződött közösségeinek belső mozgatóit, nemcsak az ázsiai, afrikait, de gyakran az amerikai, a szovjetet sem. Keveset is tud róluk. Nemcsak a klasszikus, újkori fejlődés során Európában kifejecesedett intézmények felett járt el az idő az ezredfordulóra, de történetiszemlélete, történetírása felett is? Jogos kérdése a társadalomnak történetírásával szemben...

GLATZ FERENC